JOSEF

BERLÍN, NĚMECKO – 1938

ŘACH! BUCH!

Josef Landau se s bušícím srdcem prudce posadil na posteli. Ten hluk – jako by někdo vykopl vchodové dveře. Nebo se mu to jen zdálo?

Josef napínal uši a naslouchal ve tmě. Nebyl ještě zvyklý na zvuky v tomhle novém, menším bytě, do kterého se museli přestěhovat. Ten starý si už nemohli dovolit, ne po tom, kdy nacisti zakázali otci provozovat advokacii, protože byl Žid.

Na druhé straně pokoje byla jeho mladší sestra Rút, ještě spala. Josef se pokoušel uklidnit. Možná, že měl jen noční můru.

V temnotě za dveřmi pokoje se s odfrknutím něco šouravě pohnulo.

Někdo byl v domě!

Josef se skrčil v posteli. Oči měl široce rozevřené strachem. Ve vedlejší místnosti se něco rozbilo – *křach!* Rút se vzbudila a začala křičet. Šlo o řev naprosté hrůzy. Bylo jí pouhých šest let.

„Mami!“ zavolal Josef. „Tati!“

Ohromné stíny vtrhly do pokoje. Vzduch kolem nich téměř praskal jako statická elektřina z rádia. Josef se pokoušel schovat v rohu postele, ale stínové ruce po něm chňaply. Snažily se ho chytit. Zakřičel ještě hlasitěji než sestřička, úplně ji přehlušil. Panicky kopal a máchal kolem sebe, ale jeden ze stínů ho popadl za kotník a vlekl ho surově z postele ven. Josef se snažil zachytit pokrývek, ale ruce byly příliš silné. Bál se tak, že se počural. Teplá moč mu promáčela pyžamo.

„Ne!" křičel Josef. *„Ne!"*

Stín jím hodil o zem. Jiný popadl Rút a vrazil jí facku.

„Buď zticha!" zařval a mrsknul Rút na podlahu vedle Josefa. Šok ji umlčel, ale jen na okamžik. Pak začala brečet ještě hlasitěji než předtím.

„Tiše, Rút, tiše," prosil ji Josef. Vzal ji do náruče, jako by ji chtěl chránit. „Buď potichoučku."

Choulili se spolu na zemi, zatímco stíny zvedly Rútinu postel a hodily ji na zeď. *Křach!* Postel se rozpadla na kusy. Stíny strhaly obrázky, vytáhly šuplíky ze skříněk a všude rozházely oblečení. Rozbily lampy i žárovky. Josef s Rút se pevně drželi, vyděšení, tváře mokré od slz.

Stíny je znovu popadly a odvlekly je do obývacího pokoje. Ještě jednou jimi hodily o zem a pak rozsvítily stropní světlo. Když se Josefovy oči přizpůsobily, uviděl sedm cizích mužů, kteří vtrhli do jejich domova.

Někteří měli obyčejné oblečení: bílé košile s vyhrnutými rukávy, šedé kalhoty, hnědé vlněné čapky, kožené holinky. Většina jich ale měla hnědé košile a na rukávech červené pásky s hákovým křížem, byli z Hitlerových jednotek SA.

Na zemi před hnědými košilemi leželi jejich rodiče.

„Josefe! Rút!" vykřikla máma, když je uviděla. Chtěla se k nim vrhnout, ale jeden z nacistů ji chytil za noční košili a strhl zpět.

„Aarone Landaue," promluvil jeden z hnědých košil k Josefovu otci, „pokračoval jsi v provozování advokacie, přestože to Židům zakazuje zákon o obnovení státní služby z roku 1933. Za tento zločin proti německému lidu budeš dopraven do ochranné vazby."

Josef se na tátu vyděšeně podíval.

„To je jen nedorozumění," promluvil otec, „nechte mě to vysvětlit –"

Chlap v hnědé košili ho ignoroval a kývl na další dva muže. Ti Josefova tátu trhnutím postavili na nohy a vlekli ho ke dveřím.

„Ne!" vykřikl Josef. Musel něco udělat. Vyskočil na nohy, popadl ruku jednoho z mužů, kteří vlekli otce, a pokusil se ho odtrhnout. Další dva muži Josefa chytili a drželi ho navzdory jeho pokusům se vymanit.

Velitel hnědých košil se zasmál. „Koukněte na něj!" řekl a ukázal na mokrý flek na Josefově pyžamu. „Ten kluk se pochcal."

Nacisti se zasmáli a Josef zrudl hanbou. Snažil se zbavit rukou, jež ho svíraly. „Za chvíli už budu dospělý," řekl jim. „Za šest měsíců a jedenáct dní."

Nacisté se znovu rozesmáli. „Za šest měsíců a jedenáct dní!" zopakoval velitel. „Ne že by to počítal." Najednou ale zvážněl. „Možná je to dost blízko na to, abychom tě taky vzali do koncentráku, jako tvýho otce."

„Ne!" vykřikla máma. „Ne, synovi je jen dvanáct. Je to ještě chlapec. Prosím – neberte ho."

Rút objala Josefovu nohu a začala vzlykat. „Neberte ho. Neberte ho!" naříkala.

Velitel se přitom zamračil a nezúčastněně mávl na muže držící Aarona Landaua, aby ho odvedli. Josef se díval, jak otce táhnou pryč. Máma vzlykala a Rút hlasitě brečela.

„Neměl bys s tou dospělostí tak spěchat, chlapče," řekl velitel Josefovi, „i tak si pro tebe brzo přijdeme."

Nacisti poničili i zbytek jejich domova, rozbili nábytek, roztřískali talíře a strhali závěsy. Odešli stejně náhle, jako přišli. Josef se sestrou a matkou se vkleče objali uprostřed pokoje. Když vyplakali všechny slzy, které měli, vzala Ráchel Landauová děti do své ložnice, dala dohromady postel a až do rána je držela v náručí.

* * *

V následujících dnech Josef zjistil, že jejich rodina nebyla zdaleka jediná, na koho nacisté zaútočili. Další židovské domy, obchody i synagogy po celém Německu byly zničené a desetitisíce židovských mužů bylo zadrženo a posláno do koncentračního tábora. Nazývali to *Křišťálovou nocí*.

Nacisté to sice nevyslovili přímo, ale jedno bylo jasné: Josef a jeho rodina nebyli v Německu žádoucí. Jenže Josef, matka ani sestra nikam jet nehodlali. Ještě ne. Nemohli odjet bez otce.

Máma strávila mnoho týdnů obíháním nejrůznějších úřadů a snažila se zjistit, kam jejího manžela poslali a jak by ho mohla získat zpět. Nikdo jí nechtěl nic říct a Josef si začínal zoufat, že už tátu nikdy neuvidí.

A pak po půl roce od jeho zadržení dostali telegram. Telegram od táty! Propustili ho z koncentračního tábora Dachau, ale pouze pod podmínkou, že zemi opustí do čtrnácti dnů.

Josef nikam jet nechtěl. Německo byl jeho domov. Kam půjdou? Jak budou žít? Jenže nacisté jim už podruhé jasně sdělili, aby z Německa zmizeli, a oni rozhodně nehodlali čekat, co by udělali příště.

ISABELA

U HAVANY, KUBA – 1994

VYLÁKAT VYCHRTLÉ MOUROVATÉ KOŤÁTKO zpod domu z růžových tvárnic, aby jí jedlo z ruky, stálo Isabelu Fernandezovou jen dva pokusy. Kotě bylo hladové stejně jako zbytek celé Kuby, takže žaludek brzy zvítězil nad strachem.

Bylo tak droboučké, že dokázalo fazolky jen oždibovat. Předlo jako motor člunu a mezi sousty si otíralo hlavičku o Isabelinu ruku.

„Nejsi zrovna krasavice, co, kočando?“ řekla Isabela. Kočka měla zacuchanou, matnou srst a Isabela skrz ni cítila vystupující kosti. Moc se od sebe vlastně nelišily, došlo Isabele: hubené, hladové a obě by potřebovaly vykoupat. Isabele bylo jedenáct a byla samá ruka, samá noha. Opálenou tvář měla posetou pihami a husté černé vlasy, ostříhané před létem na krátko, zastrčené za ušima. Byla bosky jako vždycky a na sobě měla tílko a šortky.

Kotě zhltalo zbytek fazolek a žalostně zamňoukalo. Isabela by mu ráda dala ještě něco, ale i tohle bylo víc, než mohla postrádat. Její vlastní oběd nebyl o moc

větší – jen pár fazolek a kupička bílé rýže. Když byla Isabela menší, existovaly ještě příděly a potravinové kupóny, ale před několika lety, v roce 1989, se rozpadl Sovětský svaz a Kuba se ocitla na úplném dnu. Stejně jako předtím Rusko, i Kuba byla komunistická země a Sověti celá desetiletí nakupovali kubánský cukr jedenáctkrát dráž, než byla jeho cena, posílali na ostrov potraviny, benzín a léky zadarmo.

Když se ale Sovětský svaz rozpadl, zmizela s ním i jeho pomoc. Většina farem na Kubě pěstovala právě jen třtinový cukr. Jenže když ho nikdo nechtěl kupovat nad cenou, pole vyschla, továrny na cukr zkrachovaly a lidé přišli o práci. Bez ruské nafty nemohli využít ani traktory, aby přeměnili pole ve zdroj něčeho k snědku, a tak bez posílaných potravin začali lidé na Kubě hladovět. Všechny krávy, prasata i ovce byly poraženy a snědeny. Lidé se dokonce probili do havanské zoo a snědli tamější zvířata. I kočky jako tato končily na jídelních stolech.

Tohle kotě ale nikdo jíst nebude. „Budeš moje malé tajemství,“ zašeptala Isabela.

„Hej, Isabelo!“ zavolal na ni Ivan, až leknutím nadskočila. Kotě zmizelo pod dům.

Ivan byl o rok starší a bydlel vedle nich. Kamarádili se spolu odmalička. Ivan měl vlnité tmavé vlasy a o něco světlejší pleť než Isabela. Měl na sobě sandály, kraťasy, košili s krátkým rukávem a kšiltovku s oz-

dobně vyvedeným písmenem *I* – to bylo logo havanského baseballového týmu – *Industriales*. Ivan se chtěl stát profesionálním hráčem, až vyroste, a protože byl opravdu dobrý, nebyl to jen tak nějaký bláznivý sen.

Ivan žuchl do prachu vedle Isabely. „Koukni! Našel jsem na pláži pro to kotě kousek leklé ryby."

Isabela se od smradu odtáhla, ale kotě jej nedbalo, hned přiběhlo a hladově hltalo z Ivanovy ruky.

„Mělo by mít nějaké jméno," řekl Ivan. Ivan pojmenovával všechno – toulavé psy ve městě, svoje kolo, dokonce i svou baseballovou rukavici. „Co třeba Jorge? Nebo Javier? Nebo Lazaro?"

„To jsou klučičí jména," opáčila Isabela.

„Jo, ale všechno to jsou hráči Lvů a ona je taková malá lvice!" Lvi byla přezdívka pro *Industriales*.

„Ivane!" zavolal na něj táta od vedlejšího domu. „Potřebuju, abys mi pomohl v kůlně."

Ivan se postavil. „Musím jít. Stavíme… boudu pro psa," řekl a odběhl pryč.

Isabela zavrtěla hlavou. Ivan si myslel, jak je nenápadný, ale ona dobře věděla, co v kůlně staví, a rozhodně to nebyla psí bouda. Byla to loď. Loď k plavbě do Spojených států.

Isabela se bála, že Castillovy chytí. Fidel Castro, který vládl Kubě jako prezident a premiér, nedovoloval nikomu odjet ze země – a zejména ne do Spojených států – *el norte,* jak tomu Kubánci říkali. *Sever.*

Když vás chytili, jak se na lodi snažíte dostat do *el norte*, Castro vás zavřel do vězení.

Isabela to věděla, protože jejího otce zadrželo kubánské námořnictvo. Když se táta naposledy snažil doplout na Floridu, zavřeli ho na celý rok.

Isabela si všimla, že táta s dědou právě odcházejí do města, aby si šli stoupnout do fronty na jídlo. Položila koťátko zpátky pod dům a zaběhla si dovnitř pro trubku. Milovala cesty do Havany, kde si pak mohla stoupnout na roh nějaké ulice a za peníze hrát na trubku. Nikdy toho ale moc nevydělala. Ne že by nebyla dobrá. Jak říkávala její matka, dokázala by svým hraním zahnat i bouřkové mraky. Lidé se často zastavovali, tleskali a podupávali do rytmu její hudby. Jenže jediní, kdo si mohl dovolit hodit jí nějaké peso, byli turisté – z Kanady, Evropy nebo Mexika. Od chvíle, kdy se rozpadl Sovětský svaz, byla měnou většiny Kubánců knížečka s kupony, kam dostali razítko, když si šli do obchodu vyzvednout potraviny. Navíc byly tyhle knížečky na příděly jídla stejně dost bezcenné – jídla prostě nebylo dost, ať už jste kupony měli, nebo ne.

Isabela doběhla tátu s dědou, ale pak se od nich oddělila na Malecónu, široké ulici, jež se vinula podél vlnolamu okolo havanského přístavu. Na jedné straně cesty stály v řadě zelené, žluté, růžové a světle modré domy a obchody. Nátěr se sice už odlupoval a budo-

vy byly staré a oprýskané, ale Isabele stále připadaly skvostné. Postavila se na rozlehlou promenádu, odkud měla celou Havanu jako na dlani. Lidé možná trpěli hladem, ale život šel dál. Matky nosily děti v šátcích na prsou. Dvojice se líbaly pod palmami. Muzikanti vyhrávali na kytary a bubny rumbu. Kluci se na střídačku potápěli do moře. Turisté fotili. Bylo to její nejoblíbenější místo z celého města.

Isabela hodila před sebe na zem starou kšiltovku, kdyby náhodou nějaký turista měl přece jen peso, které by mohl postrádat, a zvedla trubku ke rtům. Foukla a prsty stiskla klapky. Byla to salsa, kterou uměla zpaměti a ráda ji hrála, ale tentokrát nenaslouchala hudbě. Nevnímala hluk aut a náklaďáků na Malecónu, rozhovory lidí procházejících okolo ní ani hukot moře rozbíjejícího se o vlnolam za jejími zády.

Isabela se snažila zaslechnout *clave* ukryté v hudbě, záhadný rytmus kubánských písní, jenž slyšeli snad všichni kromě ní. Nepravidelný rytmus, který se skrýval pod běžným taktem jako tlukot srdce pod kůží. Ale ať se snažila, jak chtěla, nikdy ho neslyšela, ani necítila. Usilovně naslouchala i teď, aby objevila srdce Kuby ve své vlastní muzice.

Místo něj uslyšela tříštění skla.

MAHMÚD

ALEPPO, SÝRIE – 2015

MAHMÚD BIŠÁRA BYL NEVIDITELNÝ, COŽ bylo přesně to, co si i přál. Díky tomu přežíval.

Doopravdy neviditelný nebyl. Kdybyste se na Mahmúda skutečně podívali, zahlédli byste pod kapucí staženou do čela dvanáctiletého kluka s dlouhým širokým nosem, hustým tmavým obočím a nakrátko ostříhanými černými vlasy. Byl menší, ale měl široká a svalnatá ramena, přestože jídla bylo pomálu. Mahmúd se všemožně snažil, aby schoval svoji postavu i tvář a zůstal mimo radar. Každou chvíli mohla přijít nečekaná smrt, ať už z raket odpálených stíhačkami, nebo od vojáků na zemi. Takže chodit po městě tak, aby si člověka všimla syrská armáda nebo vzbouřenci, nevěstilo nic dobrého.

Mahmúd seděl ve třídě v lavici uprostřed, kde ho učitelé nevyvolávali. Lavice byly široké tak, že v nich seděli tři žáci vedle sebe, a Mahmúd seděl mezi dalšími dvěma kluky, Ahmedem a Nedhalem.

Ahmed ani Nedhal nebyli jeho kamarádi. Mahmúd žádné kamarády neměl.